

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Ільчук Ірина Василівна

УДК 327 (477+438)“1991/2014”

**УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
В ЄВРОПЕЙСЬКО-АТЛАНТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ (1991–2014 РР.)**

07.00.02 – всесвітня історія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Алексієвець Леся Миколаївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
професор кафедри нової і новітньої історії
та методики викладання історії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Дацків Ігор Богданович,
Тернопільський національний економічний університет,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
і міжнародної інформації;

кандидат історичних наук, доцент

Чорна Наталія Миколаївна,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного
університету, доцент кафедри філософії та економічної теорії.

Захист відбудеться «24» грудня 2015 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.04 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, ауд. № 31).

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий «23» листопада 2015 р.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

А.Б. Кліш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній історіографії посиливсь інтерес до дослідження українсько-польських відносин у новітній геополітичній системі. Означена проблема набуває ще більшої ваги як у науково-теоретичному, так і в практичному аспектах. В умовах глобальних трансформацій сучасності, анексії Росією Криму й агресії на Донбасі, курсу України до Європейського Союзу (ЄС) та Північноатлантичного альянсу (НАТО) співпраця обох держав стає одним з найдієвіших засобів у європейсько-атлантичній інтеграції з погляду використання польського досвіду і виявлення резервів та ресурсів взаємного розвитку, в облаштуванні світового устрою й здобуття гідного місця Української держави та Республіки Польща (РП) в об'єднаній Європі й світі. Процеси сучасного співробітництва України і Польщі ведуть до пошуку аналогій, переосмислення важливих проблем та виявлення ключових чинників впливу на поглиблення двосторонньої взаємодії і пошуку й обґрунтування відповідей на найактуальніші питання міжнародного життя.

Вивчення проблеми обумовленості розбудови взаємин між Україною і Польщею увиразнюється багатовіковим історичним минулим, територіальною близькістю, тісними культурними зв'язками та поєднанням політико-стратегічних інтересів. Від результатів і гармонізації українсько-польських відносин й ефективності подальшої реалізації заходів щодо здійснення суспільного діалогу залежить доля наших народів. Відносини між Україною і РП, двома великими країнами Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), мають геополітичну важливість, оскільки від них значною мірою залежать стабільність і безпека Європейського континенту. Сучасні євроінтеграційні й глобалізаційні процеси надають особливого значення дослідженню розвитку українсько-польських відносин. Наукова актуальність теми зумовлена і тим фактом, що у запропонованому контексті вона розроблена ще недостатньо. В питанні сучасних українсько-польських відносин домінують дослідження, що охоплюють період до 2004 р., тим часом власне після 2004 р. проблеми взаємозв'язків обох держав стають все складнішими. Це пояснюється їх змінною інтенсивністю й, таким чином, варіативністю взаємодії між Україною та Польщею, яка перебуває у постійному русі, в такій співпраці практично немає нічого закінченого, вона розвивається разом з часом, відображає сьогодення й перспективи в європейсько-атлантичному контексті. Проблема стосунків між країнами і народами, як і загалом міжнародні відносини, є споконвічною і, разом з тим, завжди новою, а, отже, потребує постійного ґрунтовного, цілісного та об'єктивного вивчення. Поява започаткованої праці визначається завданнями з'ясування змісту й напрямків українських історичних течій та шкіл з полоністики, а також розширення проблематики з означеної наукової проблеми. Все це актуалізує наше дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах науково-дослідницьких тем кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії

ТНПУ ім. В. Гнатюка “Україна в контексті європейської історії” та “Україна–Європа–Світ: історичні, соціально-економічні та духовні аспекти розвитку” (Рішення вченої ради ТНПУ ім. В. Гнатюка від 29. 12. 2010 р., протокол № 4).

Метою дослідження є встановлення системи та закономірностей розвитку сучасних відносин України і РП шляхом аналізу змісту й характеру із виявленням найзначущіших напрямків, здобутків і перспектив у їх поглибленні та підвищенні ефективності в європейсько-атлантичному процесі.

Реалізація наміченої мети передбачає виконання наступних науково-дослідницьких завдань:

- проаналізувати стан вивчення проблеми в українській і зарубіжній (переважно польській) історіографії, джерельну базу й теоретико-методологічні засади дослідження;
- розглянути історико-геополітичні передумови розвитку українсько-польських взаємин і трансформацію до нової системи міжнародних координат, вплив зовнішньополітичних стратегій України і Польщі на їх модернізацію й основні етапи;
- охарактеризувати особливості створення договірно-правової бази двосторонньої співпраці між Україною й Польщею та її інституалізації;
- висвітлити пріоритетні напрямки і характерні риси державно-політичних зв’язків України та Польщі у форматі європейсько-атлантичної інтеграції та геополітичної трансформації сучасності;
- виявити основні форми, тенденції, досягнення і проблеми торговельно-економічного співробітництва, динаміку двосторонньої торгівлі й перспективи подальшого розвитку;
- дослідити найновіші напрацювання у безпеко-оборонній розбудові взаємин України і Республіки Польща у світлі глобалізаційних процесів та їх вплив на розвиток українсько-польських зв’язків.

Об’єктом дослідження є історія міжнародних відносин і зовнішньополітичної діяльності України та Польщі в сучасних геополітичних умовах.

Предмет дослідження становлять основні напрямки, пріоритети, хід і динаміка та підсумки українсько-польських міжнародних відносин у 1991–2014 роках. З метою забезпечення глибини дослідження акцентовано на політико-економічному і безпеко-оборонному аспектах взаємин у континуумі європейсько-атлантичної інтеграції. Інші сфери стосунків (культурно-освітня, транскордонна співпраця) розглянуті в міру потреби й можливості.

Хронологічні рамки праці охоплюють період від визнання Польщею незалежності України (1991 р.) до подій Євромайдану й анексії Росією Криму і агресії на Донбасі (2014 р.), які суттєво поглибили розвиток українсько-польського стратегічного партнерства.

Територіальні межі охоплюють Україну та Республіку Польщу в сучасних державних кордонах.

Методологічні основи роботи становлять принципи об'єктивності та історизму, загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, індукція й дедукція, абстрагування, аналіз та ін.), спеціально-історичні (синхронний, метод періодизації, хронологічний, порівняльно-історичний, системно-структурний, ретроспективний, статистичний) та деякі інші наукові методи дослідження, а також системно-комплексний і плюралістичний підходи до висвітлення сучасних українсько-польських відносин на основі цілісного використання всієї сукупності історичних джерел з проблеми, що мають спільну просторово-хронологічну локалізацію та предметну площину.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальному формулюванні проблеми та комплексному дослідженні українсько-польських відносин упродовж 1991–2014 років.

У дисертації уперше:

– в українській історіографії пропонується новий підхід щодо дослідження сучасних українсько-польських відносин в європейсько-атлантичному процесі;

– подано авторський погляд на створення якісно нової системи двосторонніх міждержавних відносин України та Польщі, їх місце і значення у новітній системі геополітичних умов.

Уточнено:

– здобутки української і зарубіжної історіографії й наукової думки в аналізі доробку з проблеми, його узагальнення та систематизації;

– тенденції та напрямки взаємин у політичній та економічній площинах, характерні з 1996 р. тенденцією розвитку в руслі стратегічного партнерства;

– суть та головні етапи співробітництва України й Польщі в питаннях безпеки у контексті новітнього облаштування світового порядку.

Набули подальшого розвитку:

– положення про двостороннє міждержавне співробітництво України та РП як історично зумовлений процес взаємодії двох держав і закономірного їх подальшого розвитку;

– теза про українсько-польську безпеко-оборонну співпрацю як невід'ємну складову частину загальноісторичного процесу європейсько-атлантичної інтеграції.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання науковцями теоретичних висновків і конкретно-фактичного матеріалу для розробки посібників, інших навчально-методичних матеріалів, які сприятимуть підвищенню ефективності навчання, а також науково-дослідницької та просвітницько-пропагандистської діяльності на українсько-

польську тематику. Наукові положення та узагальнення також будуть корисними для врахування у зовнішньополітичній діяльності урядів, міністерств і відомств України та Республіки Польща.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорені на засіданні кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії ТНПУ ім. В. Гнатюка й апробовані на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, науково-практичних семінарах, зокрема: Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми розвитку права і держави в умовах міжнародних інтеграційних процесів” (Дніпропетровськ, 29.11.2013 р.), IV Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти” (Львів, 23–24.10.2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Друга світова війна в історичній пам’яті людства” (28.10.2015 р.), науково-практичних семінарах “Національна освіта: європейський вибір” (Тернопіль, 3.10.2014 р.) та “Інноваційно-методичні виміри підготовки вчителя історії” (Тернопіль, 22.10.2014 р.). Апробація теми відбувалась у формі доповідей, повідомлень, дискусій, участі у роботі “круглих столів”, окремих секцій і тематичних семінарів.

Публікації. Основні положення дисертації відображені в 6 фахових публікаціях, з них 3 – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних.

Структура дисертації. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (445 позицій). Загальний обсяг дисертації 230 сторінок, з них 184 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв’язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об’єкт та предмет дослідження, хронологічні й територіальні межі, методологічні основи праці, сформульовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення, зазначено форми апробації та структуру дисертації.

У першому розділі **“Історіографія, джерельна база та методологія дослідження”** здійснено огляд української і зарубіжної історіографії проблеми, охарактеризовано джерельну базу та науково-методологічні засади дослідження.

Здійснений аналіз історіографії наукової проблеми дає змогу умовно поділити її за двома тематичними напрямками: загальна й тематична історіографії в контексті їх розгляду за проблемно-хронологічним і країнознавчим принципами. До першої групи віднесено публікації узагальненого характеру, в яких проблеми українсько-польських взаємин згадувані побіжно, в загальному контексті, проте висновки та оцінки авторів допомагають зрозуміти значення й причини багатьох подій і процесів, пов’язаних із розвитком відносин України та Польщі у нових

геополітичних умовах. З-поміж них варто назвати роботи М. Алексієвця, С. Віднянського, О. Брусиловської, А. Зленка, О. Івченка, А. Кудряченка, С. Лотоцького, Ю. Макара, В. Смолія, В. Ткаченка, С. Трохимчука, С. Федуняка, С. Потульницького, С. Трояна, Л. Чекаленко, В. Ярового та ін., а також польських науковців В. Боярського, Я. Браткевича, М. Цалки, М. Чієшліка, В. Малендовського, В. Бонусяка, Є. Орльоф. Їх праці заклали теоретичне підґрунтя для формування міжнародної активності незалежної України, будучи передумовою для подальшого її вивчення.

Друга група літератури з досліджуваної проблеми – це праці українських науковців (Л. Алексієвць, І. Афанасьєв, О. Бабак, М. Басараб, Є. Бершава, В. Борщевський, В. Гевко, Д. Горун, І. Дацків, Л. Зашкільняк, О. Знахоренко, А. Киридон, М. Литвин, В. Лишко, В. Моцок, О. Полторацький, Л. Стрільчук, Н. Чорна, О. Яніна, М. Янків, ін.), предметом дослідження яких є власне розвиток сучасних українсько-польських відносин. Малочислені напрацювання 1990-х рр. відчутно зросли на початку XXI ст. Зауважимо, що на початковому етапі становлення вітчизняної історіографії взаємин між Україною та Польщею публікації були переважно загальними, автори з'ясовували їх передумови, перші кроки двостороннього співробітництва. Вони трактували історію українсько-польських відносин як невід'ємну складову системи міжнародних відносин, досліджували окремі аспекти взаємодії цих двох країн. Загалом праці характерні різною глибиною та об'єктивністю відображення подій, процесів, явищ, а відтак і неоднаковою науковою вартістю, вузькістю дослідницької бази. Наприкінці 1990-х рр. розпочався етап поглибленого й системного вивчення розбудови взаємин між Україною і РП. Дослідження означених питань вийшли на якісно новий рівень, якому властиві ширша джерельна база і сучасні методологічні підходи, що забезпечило підвищення аргументованості висновків та оцінок, наповнення їх новим предметним змістом.

Стосовно зарубіжної історіографії, у т. ч. польської, то вона поповнилася працями В. Гілла, Н. Гілла, Б. Сурмач, К. Федорович, Я. Драуса, В. Серчика, Т. Ольшанського, А. Камінського, Є. Козакевича, А. Хойновської, Є. Бара, М. Сівеця, К. Єдращик та ін., в яких проаналізовано важливі аспекти означеної проблеми, вміщено конкретний фактологічний матеріал, розглянуто передумови формування сучасних зв'язків з Україною, їх нормативно-правової бази та концептуальних засад співпраці між двома країнами, висловлено й обґрунтовано практичні рекомендації щодо активізації українсько-польських відносин. Спільною рисою праць російських авторів (І. Кобринська, Л. Мошес, Ю. Пушкарів, М. Бухарін, О. Арбатова) є теза про негативне ставлення до прозахідної політики України, зокрема розширення європейсько-атлантичної інтеграції і забезпечення статус-кво у ЦСЄ. Західні дослідники (С. Бурант, З. Бжезинський, ін.), на відміну від російських, акцентують на актуальності, перспективності й необхідності стратегічних українсько-польських відносин та високо їх оцінюють у підтримці й збереженні миру й безпеки в

Європі, підкреслюють важливу роль Польщі у зближенні України з європейсько-світовою спільнотою, вступу нашої країни до ЄС і НАТО.

Позитивним у розвитку як вітчизняної, так і зарубіжної історіографії є те, що вже накопичено достатню кількість різноманітного науково-дослідницького матеріалу з даної проблеми, на основі чого можна реконструювати канву визначальних подій 1991–2014 рр., встановити причини й факти, які сприяли формуванню й дії нової моделі українсько-польських відносин у контексті європейсько-атлантичної інтеграції і трансформації системи міжнародних відносин у новітню добу.

Джерельною базою дисертації стали неопубліковані та опубліковані джерельні матеріали, які можна згрупувати за такою схемою: 1) документальні матеріали офіційних державних установ України і Польщі (законодавчі та діловодні документи); 2) нормативні акти (договори, угоди, протоколи тощо); 3) міжнародно-правові документи; 4) мемуари та спогади політиків, державних і громадських діячів; 5) матеріали української і зарубіжної періодики; 6) спеціальні аналітичні праці українських та зарубіжних авторів; 7) статистичні матеріали; 8) фахова література і науково-публіцистичні публікації лідерів державних, громадсько-політичних організацій; 9) Інтернет-ресурси; 10) енциклопедично-довідкова література.

Безпосередньою джерельною базою дослідження є сукупність різноманітних офіційних документів і матеріалів державних органів та зовнішньополітичних відомств України й Польщі. Основний масив документів і матеріалів зберігається в Державному галузевому архіві МЗС України. Зокрема, використано документи з основного фонду (Ф.1), в якому містяться документи на рівні офіційних стосунків між країнами, президентами та урядами України й Польщі, що уможливило отримання цінної інформації про хід переговорів, позицій та мотивації двох сторін стосовно основних проблемних питань. У Фонді 2 “Міжнародні договори” зберігаються тексти договорів, угод, спільних декларацій, протоколів, комюніке, які дали змогу дослідити двосторонні взаємини України і Польщі та проаналізувати договірно-правові та інституційні засади. Їх дослідження розкривають перебіг взаємин, динаміку контактів між обома державами у політичній, соціально-економічній та військово-безпековій сферах.

Найважливішими двосторонніми документами, що використано, є “Декларація про основні принципи та напрямки розвитку українсько-польських відносин” (1990 р.), “Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво” (1992 р.), “Декларація про принципи формування українсько-польського партнерства” (1994 р.), “Спільна декларація Президента України та Президента Республіки Польща” (1996 р.), “Спільна заява Президента України і Республіки Польща” (1997 р.), інші документи, що регламентують відносини двох держав та сприяють розкриттю історичного процесу українсько-польських

відносин у нових геополітичних умовах, виходу їх на якісно новий рівень після вступу РП до НАТО (1999 р.) та ЄС (2004 р.).

До важливих джерел належать збірники документів і матеріалів, видання, в яких представлено позиції офіційних осіб України та Польщі, а також безпосередніх учасників досліджуваних подій щодо різних аспектів двосторонніх взаємин. До цієї групи джерел відносимо численні інтерв'ю, промови, мемуари, видання глав держав, прем'єр-міністрів, дипломатів, політичних і громадських діячів двох країн.

Ще одну групу джерел становлять стенограми засідань органів влади України і Польщі, а також інформаційні повідомлення, які подають хроніку становлення відносин між обома країнами ("Урядовий кур'єр", "Голос України", "Віче", "Грані", "Газета виборча", "Річ Посполита", "Нова Польща" та ін.).

У праці використано численні Інтернет-ресурси, в яких почерпнуто наукову й поточну інформацію про розвиток сучасних українсько-польських відносин, енциклопедично-довідкові матеріали. Зазначені джерела дають змогу виконати окреслені у дисертації науково-дослідницькі завдання.

Методологічні засади дисертації становить комплекс методів, прийомів та підходів, що забезпечують процес наукового дослідження на принципах історизму й об'єктивності. Основу праці становлять теоретичні напрацювання історичної та інших суміжних наук. Комплексний характер роботи забезпечується шляхом використання і поєднання загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, аналогія, вимірювання, ін.) та спеціально-історичних методів. Одна з ключових ролей відведена історико-генетичному методу, який дав змогу простежити поступовий розвиток та зміни у двосторонній співпраці впродовж досліджуваного періоду. Для зіставлення зовнішньополітичних стратегій України і Польщі, виявлення суттєвих відмінностей у всіх сферах співробітництва на різних відрізках часу застосований історико-порівняльний метод. Проблемно-хронологічний метод сприяв визначенню структури дисертації, розподілу її об'єкта на окремі частини, вказані в розділах праці, які було простежено у послідовно-часовому розвитку. Цей метод, разом з типологічним, використано для причинно-порівняльного аналізу джерельної бази, з'ясування основних етапів і напрямків українсько-польських зв'язків, усвідомлення їх цілісності, взаємопов'язаності, а подекуди й суперечливості, орієнтуючи на пошук як спільних рис, так і відмінностей. Застосування системно-структурного методу уможливило всебічне вивчення еволюції відносин між Україною та Польщею й нормативно-правового їх забезпечення, осмислення місця і ролі кожної інституції у новоствореній системі міжнародних відносин. Статистичний метод сприяв студіям українсько-польських зв'язків у економічній сфері, встановленню особливостей і проблем розвитку торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва, визначенню змін у динаміці секторальних аспектів двосторонніх

стосунків щодо їх відповідності задекларованим цілям стратегічного партнерства. При розкритті подій і фактів співпраці двох країн використано методи систематизації та класифікації, аналізу документів й актуалізації при встановленні періодизації та осмислення багатоаспектності сучасних українсько-польських взаємин у контексті розгортання процесів європейсько-атлантичної інтеграції у просторі і часі. Кожний з означених у рамках даної роботи методів виконує специфічну роль, а їх поєднання сприяло досягненню зазначеної мети, виконанню намічених завдань та отриманню важливих теоретичних узагальнень і висновків з досліджуваної наукової проблеми.

У другому розділі **“Україна–Польща: стратегічне партнерство в новітній системі міжнародних відносин”** з’ясовано і проаналізовано історико-геополітичні передумови та основні етапи сучасних українсько-польських взаємин, особливості договірно-правового та інституційного їх забезпечення й розкрито трансформацію розбудови політичних відносин у форматі європейсько-атлантичної інтеграції.

Зазначимо, що необхідність розбудови якісно нової системи відносин між Україною і РП викликана суттєвими змінами кінця ХХ–початку ХХІ ст. у Європі та світі. Розпад СРСР, розвал біполярної системи, виникнення нових держав привели до створення нової конфігурації у регіоні. На встановлення й розвиток українсько-польських відносин також вплинули міжнародний контекст і позиція великих держав, зокрема США, Росії та ЄС. Не впадаючи у крайнощі, слід визнати зовнішньополітичні чинники, а також вагомість внутрішніх національно-патріотичних рухів і починань, які адекватно відображали суть, масштаби, зміст та форми незалежницької боротьби обох народів за свободу і суверенітет, розширення політичного діалогу опозиційних сил, розпочатого ще в умовах радикальних змін у СРСР. Створення сучасної системи розбудови взаємозв’язків між Україною та Польщею спричинене комбінованою дією внутрішніх та зовнішніх чинників, які перебувають у діалектичній єдності.

Українсько-польським відносинам, як і будь-якій системі, що розвивається, характерні окремі етапи розвитку. Зауважимо, що впродовж досліджуваного періоду українсько-польські відносини пройшли шлях від відновлення до найвищого ступеня їх розвитку – стратегічного партнерства з 1996 р. У державно-політичному співробітництві двох країн з 1991 до 2014 р. можна чітко простежити вісім етапів, які характерні динамікою політичного діалогу та інтенсифікацією взаємин у європейсько-атлантичному вимірі. З огляду на це виділимо наступні етапи у розвитку сучасних відносин між Україною та Польщею: I-й – із кінця 1980-х рр.–1991 р.; II-й – охоплює 1991–1992 рр.; III-й – 1993–1995 рр.; IV-й – 1995–1999 рр.; V-й – 1999–2004 рр.; VI-й – 2004–2010 рр.; VII-й – 2010–2012 рр.; VIII-й – 2012–2014 роки. Хронологічно згадані періоди окреслені умовно, бо історично-політичні й соціально-економічні події та явища у процесі українсько-

польських відносин відбувалися пізніше або раніше, визначаючи їх еволюцію відповідно до об'єктивних і суб'єктивних факторів конкретних внутрішніх та зовнішньополітичних обставин.

Одним із пріоритетних завдань, що постали перед Україною та Польщею, було створення нормативно-правової бази, необхідної для ефективного розвитку співпраці. Формування договірно-правових засад розпочалося ще наприкінці 1990 р., проте активна їх розбудова відбулася після визнання РП незалежності України і встановлення дипломатичних відносин та підписання базового “Договору між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво” (1992 р.), що визначає основні напрямки співробітництва, за яким країни укладали окремі угоди. На сучасному етапі договірно-правова база між Україною та Польщею налічує понад 350 договорів та угод, у т. ч. міждержавні, міжгалузеві й міжвідомчі, що належним чином регулюють більшість сфер українсько-польських взаємин з акцентом на європейсько-атлантичну інтеграцію. В головних рисах стратегічне партнерство між Україною та РП у секторальних аспектах сформувалося, чому сприяло нормативно-інституційне забезпечення. В Україні й Польщі створено інститути міждержавної співпраці, діяльність яких поглиблювала розбудову взаємозв'язків між Україною і Польщею та сприяла повноцінному співробітництву в усіх сферах.

Політична складова є ключовою у комплексі українсько-польського стратегічного партнерства. Інтенсивність політичних відносин між Україною та Польщею забезпечується на дипломатичному, міжурядовому, міжпарламентському рівнях, у контактах між президентами та громадськими об'єднаннями. Розширення політичних контактів в українсько-польських взаєминах розпочато з 1991 р. після того, як 2 грудня Варшава офіційно визнала незалежність України, і вже 4 січня 1992 р. було встановлено дипломатичні відносини. Подальшим кроком у двосторонніх взаєминах були офіційні візити представників держав та підписання основоположних документів, що закріпили рівноправність партнерства між країнами. Предметне вивчення українсько-польських взаємин у політичній площині впродовж наступного періоду свідчить, що вони все виразніше набули системного характеру, хоча і не позбавлені суперечностей. Незважаючи на всю складність українсько-польських відносин, їх динаміка зберігається, увиразнюються їхня насиченість й результативність. З другої половини 1990-х рр. українсько-польські зв'язки у політичній сфері трансформувались у відносини стратегічного партнерства. Підтвердженням високого рівня відносин між обома країнами були інтенсивні контакти керівництва двох країн. Зросла роль вищих органів влади України і РП. Інтенсивно розвивалося співробітництво між зовнішньополітичними відомствами. Між обома країнами діє низка інституційних механізмів двосторонньої співпраці. В українсько-польських політичних відносинах почала формуватися нова історична реальність, домінантою якої є європейсько-атлантичний складник. Підтримка Україною польської позиції стосовно її вступу до НАТО та ЄС обумовила схвалення вступу

України до європейських і світових структур, а Варшава дедалі активніше демонструвала роль адвоката України у просуванні її в західному напрямку, досягненні НАТОвських стандартів.

Своєрідними маркерами характеру українсько-польських відносин від листопада 2013 р. стали Євромайдан і каталізовані ним події. Офіційна Варшава та польська громадськість виявили повагу до революційних подій в Україні, солідаризувалися з ними і навіть ставали їх учасниками. Зважаючи на кардинальну зміну ситуації в Україні наприкінці 2013 – на початку 2014 р., контакти України і Польщі у політичному просторі активно продовжувалися з ухилом на європейську інтеграцію та євроатлантичну співпрацю.

У третьому розділі **“Українсько-польське економічне співробітництво в системі євроінтеграційних процесів”** охарактеризовано особливості й проблеми співпраці України і Польщі в економічній сфері та торговельно-економічну й інвестиційну взаємодію, її тенденції, напрями і форми.

З’ясовано, зокрема, що більш як двадцятирічна історія відносин між Україною та Польщею підтверджує вагомість й актуальність економічної складової міждержавних взаємин, їх позитивну динаміку. В цьому плані зовнішньоекономічні зв’язки вибудовувалися на двох основних рівнях: удосконалення форм співробітництва, їх модернізація (торгівля, інвестиції, обмін технологіями, ін.) та участь у інтеграційних процесах, особливо вступ України в європейсько-атлантичні структури. Економічні відносини України і Польщі базуються на принципах їх активізації як засобу підтримки національних економік; максимального використання переваг економічної глобалізації; врахування економічних інтересів обох країн; поєднання відкритості національних економік і входження у світові структури. Економічно-консультативний діалог між Україною і РП з 1991 р. здійснювався відповідно до міжнародних угод на постійній основі. Протягом 1997–2014 рр. в економічній сфері підписано понад 90 міждержавних та міжвідомчих договірно-правових актів. Із виходом відносин на рівень стратегічного партнерства торговельно-економічні зв’язки істотно активізувалися. Діють спільні спеціальні установи, які регулюють економічні відносини, вирішують проблемні питання, вносять пропозиції щодо поглиблення економічної співпраці між обома державами, особливо в контексті європейсько-атлантичного вектора зовнішньої політики. Крім цього, згідно з угодами проводилися щорічні консультації щодо підтримки національних економік та орієнтації входження в європейсько-атлантичний простір. Діяльність інституцій та економічних консультацій спрямовували Міністерство економіки, МЗС України, інші галузеві міністерства та відомства. Зауважимо, що українсько-польські переговори про співпрацю в економічній сфері тривали і на рівні голів парламентів та урядів. Значний потенціал для двостороннього економічного співробітництва сторони вбачали у поглибленні міжнародних міжрегіональних зв’язків, презентацій здобутків регіонів на ринках Польщі. Тенденції розвитку зв’язків між Україною і РП свідчать, що українсько-польські економічні відносини значною мірою

залежали від політичної співпраці на найвищому рівні, яка була за інтенсивністю різною у ті чи інші періоди.

Важливою складовою сучасного українсько-польського співробітництва є співпраця між Україною та РП у торговельно-інвестиційному секторі економіки. Сьогодні Польща – найбільший торговельний партнер України серед країн ЦСЄ і займає четверте місце серед країн світу. Торгівля товарами та послугами між Україною і РП постійно зростала, простежується прагнення до її поглиблення. Водночас дослідниця підтверджує, що товарооборот між країнами у 1991–2014 рр. не відповідав взаємному інтеграційному потенціалові, яким володіють економіки обох країн, для нього характерні сировинна модель зовнішньоекономічної взаємодії, від’ємне сальдо в експортно-імпортних операціях, диспропорція у географічній структурі на користь західних областей України. Все це гальмує входження України на європейський ринок. Приблизно такі недоліки виникають і в інвестиційному співробітництві. Проте, аналізуючи співпрацю України і Польщі щодо інвестиційного розрізу, відзначимо певний динамізм у збільшенні частки вкладу в економіку нашої країни польським капіталом. Попри те, інвестиції України в польську економіку є обмеженими. Та все ж Польща – один із найбільших іноземних інвесторів України. Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку двосторонніх торговельно-інвестиційних відносин залишається важливим питанням, від вирішення якого залежатиме поступ українсько-польського економічного співробітництва.

У четвертому розділі **“Безпеко-оборонний вектор співробітництва України і Польщі у світлі інтеграційних та глобалізаційних процесів”** висвітлено трансформацію військово-політичного співробітництва в європейсько-атлантичному контексті, проаналізовано військово-технічну співпрацю між Україною і РП у питаннях безпеки в регіоні.

Вагоме місце у системі українсько-польських відносин на сучасному етапі займає співпраця у військово-безпековій сфері як надійне джерело й запорука миру і стабільності в регіоні. Для України безпеко-оборонний вектор взаємин з РП набуває особливої ваги з огляду на реформи у Збройних Силах і окупацію РФ Криму та її агресію на Донбасі. Зазначимо, що розвиток зв’язків у військово-політичній площині розпочавсь із здобуттям незалежності України і не втрачає актуальності впродовж усіх наступних років, набувши під впливом Польщі виразно європейсько-атлантичного спрямування. Співпраця між Україною і РП у військово-оборонній галузі регламентована низкою документів, серед яких основними були Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Польщі про розвиток військового співробітництва (3 лютого 1993 р.) й Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємні поставки озброєння, військової техніки і надання послуг у військово-технічній галузі (10 жовтня 1996 р.), ін. Пріоритетними напрямками військової співпраці були наступні: роззброєння і заходи, спрямовані на зміцнення довіри й співробітництва для гарантування

взаємної європейської та міжнародної безпеки; обмін інформацією про організаційні структури, проблеми керівництва міністерств оборони, Збройних Сил, комплектування військ у мирний час; постачання озброєння, військової техніки та іншої військової продукції; забезпечення експлуатації, ремонту і модернізації зброї та військової техніки; спільні навчання військ і штабів; співробітництво у галузі військового зв'язку й ін.

Співробітництво у безпеко-оборонній сфері здійснювалось у форматі консультацій, організації спільних військових навчань на двосторонній основі та в рамках програми “Партнерство заради миру”, створення військових підрозділів, навчання військових кадрів, виконання українсько-польським батальйоном місії у складі KFOR (Kosovo Force), пошуку шляхів співпраці з країнами Вишеградської групи, розвиток зв'язків у військовій сфері за схемами: Україна–Польща–Канада, Україна–Польща–США, Україна–Польща–Велика Британія та ін. Налагодженню відносин у військовій сфері сприяли зустрічі президентів, прем'єр-міністрів, парламентарів, посадовців оборонних відомств. Тільки у 1993–2004 рр. президенти зустрічались як у дво-, так і в багатосторонньому форматі майже 20 разів, було підписано понад 100 важливих документів, що регламентували співпрацю обох країн у військово-безпековій площині. Як засвідчив досвід, їх дія істотно впливала на національну безпеку і стабільність у регіоні. Радикальні зміни у розбудові військово-політичного співробітництва між Україною і РП відбулися після Євромайдану та Революції Гідності. Розпочавсь якісно новий етап співпраці, ключовою тезою якого стало визнання, що тільки вільна й демократична Україна у союзі з Польщею, іншими західними державами забезпечить захист і суверенітет, стане запорукою загальноєвропейської безпеки у новітній системі міжнародних координат.

У **Висновках** наведено теоретичні узагальнення основних положень і результатів дисертаційного дослідження.

Проведене на новітній методологічній і джерельній основі дослідження закономірностей та особливостей розвитку українсько-польських відносин у 1991–2014 рр. стверджує, що вони посилились і набули якісно нової системи після здобуття незалежності України й падіння комуністичного режиму в Польщі, їх демократизації і розбудови національних державностей, докорінних змін в Європі та світі після розпаду СРСР, зумовлених геополітичним розташуванням, територіальною близькістю, традиційністю зв'язків і взаємного інтересу щодо європейсько-атлантичної інтеграції. В умовах сучасної моделі міжнародних відносин особливої актуальності набувають проблеми трансформації зовнішньої політики України та РП до європейсько-атлантичних і глобалізаційних процесів. Як вище зазначено, створення й розвиток системи взаємин між Україною і Польщею спричинене комбінованою дією зарубіжних, а також внутрішніх чинників, насамперед, збігом національних прагнень та міжнародної ситуації. Взаємини між Україною та Польщею активізувалися після вступу РП до НАТО і ЄС, Помаранчевої революції й

Революції Гідності та анексії РФ Криму й агресії на Донбасі. На українсько-польські відносини вплинули міжнародний контекст і позиція США, Росії, ЄС. Усе це збільшує вагомість запропонованої наукової проблеми. Її дослідження посилюється складністю згаданих відносин, незавершеністю формування перспектив цього процесу і варіативністю двосторонніх зв'язків.

Встановлено, що українсько-польські відносини, які набули з 1996 р. характеру стратегічного партнерства, утверджувалися поступово, відповідно до національних інтересів та викликів сучасного облаштування світоустрою. Авторська концепція періодизації представляє зазначені вісім періодів, характерних динамікою політичного діалогу та інтенсифікацією співпраці двох країн.

При цьому доведено, що договірно-правову базу розбудови стосунків між Україною і Польщею склали понад 350 договорів та угод, у т. ч. міждержавних, міжурядових. До цього варто додати домовленості регіонального рівня, між окремими підприємствами, громадсько-політичними організаціями та об'єднаннями. Робота у цьому напрямку розпочалася ще в 1990 р. і тривала на основі політичного діалогу впродовж зазначеного періоду. Базовим документом був Договір між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво (1992 р.), який визначив основні напрямки взаємозв'язків, що в подальшому відповідно до вимог часу підкріплювалися новими угодами в усіх сферах.

Узагальнюючи результати дослідження, підкреслимо, що у становленні інституалізації українсько-польських відносин важливу роль займали Консультативний комітет Президентів України і Польщі, Українсько-Польська міжурядова комісія з питань економічного співробітництва, Українсько-Польський форум, Польсько-Українська фундація співпраці; добре зарекомендували себе також Форум партнерства Україна–Польща, Міжнародний центр зустрічей студентської молоді України і Польщі, Постійна Українсько-Польська конференція з питань європейської інтеграції та ін., які стали важливою ланкою стратегічного партнерства двох держав.

У результаті здійсненого дослідження показано, що в міру становлення нової моделі взаємин України і Польщі її політична складова є ключовою. Інтенсивність політичних відносин забезпечується на дипломатичному, міжурядовому, міжпарламентському рівнях, у контактах між Президентами та громадськими об'єднаннями. Розвиток у політичній площині між обома країнами розпочався наприкінці 1991 р. 4 січня 1992 р. між Україною і РП було встановлено дипломатичні відносини. Подальшими кроками у поглибленні міждержавних відносин були офіційні візити представників держав, що закріпили рівноправність партнерства. Варто наголосити на динамічності, поступальності українсько-польської взаємодії, що обумовлено збігом політичних інтересів країн-сусідів, їхніми глибинними історичними та культурними зв'язками. Незважаючи на всю складність сучасних українсько-польських відносин, їх позитивна динаміка зберігається, а з огляду на однаковість стратегій України і Польщі значною мірою залежить від збереження та

зміцнення політичних контактів, політичного діалогу, а також успіху реформаторської політики в Україні.

Зауважимо, що чільне місце у загальному форматі українсько-польського співробітництва займають економічні відносини щодо реалізації гео економічного потенціалу обох держав. У цьому плані зовнішньоекономічні зв'язки вибудовуються на двох основних рівнях: удосконалення форм співробітництва, їх модернізація та участь в інтеграційних процесах. Правовою основою торговельно-економічних зв'язків між Україною та Польщею стали: Угода між Урядами України та Польщі про торгівлю та економічне співробітництво, Меморандум про основи лібералізації торгівлі між Україною та Республікою Польща про економічне співробітництво та ін., які регламентували співпрацю відповідно до вимог часу. В торговельно-економічних відносинах домінували переважно позитивні тенденції, поглиблювалися взаємозв'язки в енергетичному секторі, прикордонній та міжрегіональній співпраці, у сферах торгівлі, надання послуг, транспорту, екології, спільного ринку та інституційної інфраструктури тощо. Формування нової моделі українсько-польських економічних відносин передбачає їх активізацію як засобу підтримки національних економік та орієнтацію на входження в європейсько-світовий простір, максимальне використання переваг економічної глобалізації.

Доведено, що безпеко-оборонний вектор все більше набуває ознак одного із пріоритетів українсько-польського співробітництва. Співпраця в питаннях безпеки здійснювалась шляхом регулярних консультацій, проведення військових навчань на дво- і багатосторонній основі та в рамках "Партнерства заради миру", створення об'єднаних військових підрозділів, підготовки військових кадрів, спільного виконання українсько-польським миротворчим батальйоном місії у складі KFOR, розширення зв'язків з країнами Вишеградської четвірки та ін. Військово-безпекові відносини посилилися після Євромайдану і Революції Гідності, анексії РФ Криму й агресії на сході України. Розвиток відносин у військово-безпековій сфері дає позитивні результати для підвищення оборонних спроможностей Української держави, забезпечення миру і стабільності, а також постає невід'ємною складовою архітектури безпеки в сучасній Європі.

Таким чином, сучасні українсько-польські відносини, які спираються на повноцінну інституційно-правову основу, характерні низкою досягнень у політично-економічній та військово-оборонній сферах. Разом із тим, з огляду на перспективу розбудови взаємин між двома країнами в європейсько-атлантичному вимірі та у глобальній системі геополітичних координат ХХІ ст. перед Україною і Польщею нині постали нові виклики та відкриваються широкі можливості для поглиблення взаємовигідного співробітництва. Продовження вивчення українсько-польських відносин у нових історичних умовах сприятиме розкриттю потенціалу для реалізації національних інтересів і забезпечення пріоритетів стратегічного партнерства України та Польщі в глобальній політиці поточного століття.

Основні положення та висновки дисертації відображені у публікаціях:

1. Ільчук І. Історичні та геостратегічні передумови становлення українсько-польських взаємин у новому геополітичному просторі / І. Ільчук // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Вип. 13. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 329–338.
2. Ільчук І. Особливості формування договірно-правової бази двостороннього співробітництва між Україною та Польщею / І. Ільчук // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Вип. 14. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 168–176.
3. Ільчук І. Історіографічний аналіз проблеми українсько-польського міждержавного співробітництва в європейському та євроатлантичному контекстах (1991–2014 рр.) / І. Ільчук // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Вип. 15. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – С. 261–278.
4. Ільчук І. Україна–Польща: відносини у політичній сфері (1991–2010 рр.) / І. Ільчук // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Вип. 1. – Ч. 1. – С. 157–162.
5. Ільчук І. Формування українсько-польських політичних відносин на рівні стратегічного партнерства (1994–1999 рр.) / І. Ільчук // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 133–136.
6. Ільчук І. Теоретико-методологічні засади дослідження українсько-польського міждержавного співробітництва в європейсько-атлантичному контексті (1991–2014 рр.) / І. Ільчук // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 1. – Ч. 1. – С. 157–162.

АНОТАЦІЯ

Ільчук І. В. Українсько-польське міждержавне співробітництво в європейсько-атлантичному контексті (1991–2014 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2015.

У дисертації на новітній науково-методологічній і джерелознавчій базі здійснено комплексне дослідження процесу становлення й розвитку нової системи співробітництва між Україною і Республікою Польща в 1991–2014 рр. Визначено історичні та геополітичні передумови

формування двосторонніх міждержавних відносин на початку 1990-х рр., а також виявлено та проаналізовано основні етапи й створення договірно-правової основи сучасних українсько-польських взаємин, їх інституційне забезпечення. У роботі з'ясовано головні тенденції та особливості українсько-польських міждержавних взаємин у політично-економічній та військово-безпековій площині, досліджено напрямки й форми в торговельно-інвестиційній співпраці обох держав, розкрито співробітництво України та Польщі у питаннях безпеки та оборони в нових історичних умовах в європейсько-атлантичному контексті.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, українсько-польські відносини, міждержавне співробітництво, договірно-правова база, європейсько-атлантична інтеграція.

АННОТАЦІЯ

Ильчук И. В. Украинско-польское межгосударственное сотрудничество в европейско-атлантическом контексте (1991–2014 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2015.

В диссертации на новейшей научно-методологической и источниковедческой базе осуществлено комплексное исследование процесса становления и развития новой системы сотрудничества между Украиной и Республикой Польша в 1991–2014 гг. Систематизировано и проанализировано историографию, источниковую базу, научно-методологические основания изучения современного украинско-польского межгосударственного сотрудничества в европейско-атлантическом контексте. В украинской историографии предложен новый подход к исследованию украинско-польских отношений, изложен взгляд на создание качественно новой системы двухсторонних межгосударственных связей между Украиной и Польшей в рассматриваемый период, их места и значения в формате европейской интеграции и евроатлантического сотрудничества. Обосновывается авторская концепция периодизации исследуемого этапа двухсторонних отношений, а также влияние внутреннеполитических трансформаций и внешнеполитических курсов двух стран, международных факторов, ведущих западных государств и Европейского Союза на формирование отношений между Украиной и Польшей в современной конфигурации геополитических координат.

Определены исторические и геополитические предпосылки и конкретные обстоятельства создания качественно новой системы налаживания и функционирования взаимовыгодного сотрудничества Украины и Польши в различных областях с момента установления дипломатических отношений и до 2014 г., отдельное место уделяется анализу договорно-правовой базы современных украинско-польских взаимоотношений, их институционального обеспечения,

проблеме их сопоставления и выявления отличий во всех областях сотрудничества на различных отрезках указанного периода. Рассмотрены приоритетные направления и характерные черты государственно-политических отношений между Украиной и Польшей, выявлены основные формы, тенденции, достижения и проблемы торгово-экономического и инвестиционного сотрудничества, определено их место в межгосударственных контактах, показано динамику двухсторонней торговли и выявлены факторы, оказавшие как положительное, так и отрицательное влияние на уровень и характер торгово-экономических взаимоотношений. Охарактеризованы специфика и основные направления сотрудничества между Украиной и Республикой Польша в военно-политической сфере, а также в вопросах безопасности в новых исторических условиях реконструирования международных отношений. Исследованы новейшие наработки в военно-оборонительной сфере взаимоотношений между Украиной и Республикой Польша в свете глобализационных процессов и их влияния на развитие украинско-польских связей. Показаны пути возможного дальнейшего углубления украинско-польских отношений в европейско-атлантическом историческом процессе.

Ключевые слова: Украина, Республика Польша, украинско-польские отношения, межгосударственное сотрудничество, договорно-правовая база, европейско-атлантическая интеграция.

SUMMARY

Ichuk I. V. The Ukrainian-and-Polish Interstate Cooperation in the Euro-Atlantic Context (1991–2014). – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in History, speciality 07.00.02 – World History. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2015.

On the modern scientific-and-methodological as well as sources basis, the dissertation focuses on the complex study of the process of formation and development of the new system of cooperation between Ukraine and Poland in 1991–2014. The historical and geopolitical prerequisites of the two-sided interstate relations formation at the beginning of the 1990s are determined, the main stages and creation of the legal basis of the modern Ukrainian-Polish relations and their institutional support are analysed. The work finds out the main tendencies and peculiarities of the Ukrainian-Polish interstate relations in the political-and-economic and military-and-security dimension, investigates trends and forms of the trade-and-investment cooperation of two states as well as shows the cooperation of Ukraine and Poland in the security and defence questions in modern historical conditions in the Euro-Atlantic context.

Key words: Ukraine, Poland, Ukrainian-and-Polish relations, interstate cooperation, legal basis, Euro-Atlantic integration.

Підписано до друку 17.11.2015 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 11/15/3-7

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.